

Mr. Živko Sekulić

ELEMENTI ZORNOSTI U MUZEOLOŠKOJ REPREZENTACIJI I EDUKACIJI

Svojevremeno je veliki češki filozof, pedagog i književnik Jan Amos Komensky (1623—1670) upozorio kako »Ljude valja učiti do najveće moguće mjere, da svoje znanje ne crpe iz knjiga, već da proučavaju nebo, zemlju, hrastove i bukve, tj. da proučavaju i ispituju same stvari, a ne tuđa zapažanja i mišljenja o stvarima«. ¹ Na ovaj način prvi je među pedagoškim teoretičarima skrenuo pozornost na ulogu iznačaj ovog didaktičkog principa, pa je s razlogom dobio atribut »oca zornosti«. ²

Činjenica da je zornost kod Komenskog imala karakter snažnog borbenog sredstva mlade buržoazije protiv feudalnog poretka, crkvene ideologije i skolastičkog načina razmišljanja. Izvjesna oštrica, koja je kod ovog pedagoga usmjerena protiv apstraktnog rezoniranja, postaje shvatljivija ako se malo detaljnije promatra u povijesnom kontekstu. S obzirom na kronološku distancu i dijalektičko-materijalističku evoluciju pedagoško-didaktičke teorije i odgojne prakse, postaje izvjesno da zornost u edukativnom procesu s vremenom gubi opravdanje, koje bi ju tretiralo kao izuzetnu metodičku kategoriju.

Poslije Komenskog su Rousseau (Ruso), H. Pestalozzi (Pestaloci), J. F. Herbart, A. Diesterweg (Disterveg), K. D. Ušinski i dr, kao suvremeni pedagozi, naglašavali odlučujuće značenje zornosti u nastavnom radu, osvjetljavajući ujedno ovaj didaktički problem s različitih gnoseološko-teorijskih stajališta. ³ Svi su oni više ili manje ukazivali da se element zornosti u suvremenoj didaktici izvodi iz ne-

1. Jan Amos Komensky, Velika didaktika, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije Beograd, 1965, str. 246, glava XVIII, tačka 28. U vezi s navedenim stavom, Komensky je formulirao zlatno pravilo nastave koje glasi: »Neka iz toga na učitelje proiziđe zlatno pravilo da se pred čula ima iznositi što god se može, odnosno što je vidljivo — čula vida, što se čuje — čula sluha, što miriše — čula mirisa, što ima ukus — čula ukusa, što je opipljivo čula pipanja; ako više čula u isti mah mogu nešto da osete, treba izneti pre više njih odjednom« (cit. djelo, str. 149, glava XX, tačka 6).

2. Podsjećamo da su se još u antička vremena, u staroj Ateni primjenjivala zorna sredstva u nastavne svrhe (slike i modeli). I sam gorostas uma, veliki filozof i pedagog Aristotel (384—322. p.n.e.) bio je zagovornik da se zorna sredstva pokazuju, pogotovo predmeti o kojima se govori. U doba humanizma i renesanse čine to: italijanski humanista Vitorino da Feltra; španjolski humanista Ludovicus Vives; njemački humanista Erazmo Roterdamski; veliki enciklopedista Leonardo da Vinči također preporučuje zornu nastavu, ističući da pravo znanje počinje percepcijom s napomenom da je svaki izvedeni pokus pravi učitelj.

Veliki je broj pristalica zorne nastave u građanskoj pedagoškoj teoriji XIX stoljeća. Kvalitetno novu materijalističko-filozofsku i didaktičko-spoznajnu prekretnicu u smislu dotadašnjeg zastranjivanja u apsolutiziranju i fetišiziranju principa zornosti, čini marksističko-dijalektičko poimanje ove pedagoško-metodičke kategorije. Naime, sve više je preovladao stav da je upoznavanje konkretnih predmeta, samo jedan od polaznih elemenata u procesu učenja, praktično sredstvo na putu stjecanja znanja, a ne krajnji cilj učenja. Pritom je preovladalo opće mišljenje da nastava ne može ostati na stupnju konkretnosti, isključivo na zornosti. Dijalektički je put da se od konkretnog i pojedinačnog dolazi do općeg. Ovaj postupak nalaže poznavanje induktivno-deduktivnog metoda u suvremenoj nastavi. I ne samo to, kao optimalno rješenje adekvatan je za postizanje maksimalne mogućnosti rezultata u odgojno-obrazovnom radu.

3. Ljubomir Krneta i dr, Pedagogija II, izdanje Matice hrvatske Zagreb, 1968, str. 311.

posrednog stava materijalističko-dijalektičke teorije o jedinstvu spoznajnih funkcija (promatranje — mišljenje — praksa), što u prenesenom smislu znači da ostvarivanje principa zornosti u pedagoškom procesu ima spoznajno i psihološko značenje. Spoznajno se ogleda u stjecanju vjernih znanja o objektivnom svijetu, a psihološko u stvaranju povoljne situacije za razvijanje psihičkih funkcija, napose percipiranje, predočavanje, mišljenje, pamćenje itd.

Zorna nastava, organizirana i vođena cjelishodnim pedagoškim postupcima i metodama, značajna je i sa aspekta trajnosti stečenih znanja. Stoga radi potpunijeg ostvarivanja principa zornosti, pedagozi empiričari primjenjuju zorne izvore znanja, počevši od neposrednog promatranja o objektivnoj stvarnosti, preko promatranja didaktičkih pomagala, sve do zornog, odnosno slikovitog pripovijedanja, pri čemu se na posredan način formiraju odgovarajuće predodžbe.⁴ Riječ je, dakle, o metodičko-didaktičkom postupku u odgojno-obrazovnom procesu, koji je zbog svoje različitosti i višestrukosti zanimljiv i tada, kad je u pitanju učenje na dokumentarnom materijalu.

A) EDUKACIJA U MUZEOLŠKIM UVJETIMA

U transformiranju našeg suvremenog školskog obrazovanja, institucija kulture (arhivi, biblioteke, muzeji itd.) sudjeluju u edukativnom naporu društva, u okviru svojih kadrovskih i materijalno-tehničkih mogućnosti. Budući da se učenici u realiziranju odgojno-obrazovnih zadataka iz školskog programa, kao najbrojniji posjetoci muzeja, u ovoj ustanovi susreću s mnoštvom zornih predmeta u funkciji eksponata, proizilazi logičan stav da je element zornosti u muzeološkoj prezentaciji i edukaciji značajna didaktička komponenta. Izvjesno je da saznanje o ovom problemu u krugovima predmetnih nastavnika i muzejskih kustosa, iz dana u dan postaje sve veće, što je veoma pozitivno.

I upravo zbog suvremenih intencija u odgojno-obrazovnoj sferi, dostupnosti fundusa institucija kulture u edukativne svrhe i njihovoj sve većoj otvorenosti prema društvenim potrebama, izvjesno je da će i u buduće najveći broj posjetilaca stalnih i povremenih (tematskih) muzeoloških ekspozicija biti učenici svih profila i psihofizičkih uzrasta. S tim u vezi, kao u malo kojoj metodičko-didaktičkoj situaciji, element zornosti naveliko je zastupljen na primjeru promatranja i učenja na povijesno-dokumentarnom materijalu. I ne bez razloga, korišćenje muzejske građe u informativno spoznajne svrhe, nezamjenjiva je uloga muzeja u izučavanju i upoznavanju povijesti zavičaja.

U predmetnu zornost edukacije u muzeološkim uvjetima mogli bi se svrstati pokretni spomenici materijalne i duhovne kulture, značajna mjesta povijesnih događaja predstavljena u obliku, grafičkih i likovnih rješenja, umjetnička djela i predmeti dnevnog života (oruđa) iz prošlosti, izvorni dokumentarni materijal iz raznih povijesnih i kronoloških epoha (antički period, srednji vijek, novi vijek i novije doba) i pojedinih oblasti ljudske i kulturne znanosti: arheologija, povijest, povijest umjetnosti, etnografija, kulturna povijest, radnički pokret, narodnooslobodilačka borba itd.

4. Ljubomir Krneta — Milena i Nikola Potkonjak, *Pedagogija*, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije Beograd, 1965, str. 246; Vladimir Poljak, *Didaktika za pedagoške akademije, Školska knjiga* — Zagreb, 1970, str. 194.

Predmetni nastavnici povijesti jednodušni su u mišljenju, da se pomoću zornih sredstava ne samo lakše pamte konkretne slike već i apstraktne ideje.⁵ Posjedujući veliku snagu emocionalnog utjecaja, zorni predmeti imaju neosporno veliki odgojno-obrazovni značaj. Posebno mjesto zauzimaju originalni i raritetni spomenici prošlosti, djela iz područja likovnih umjetnosti, predmeti umjetničkog obrta, tiskani materijal, rukopisi, pohvale, priznanja, odlikovanja, povelje, diplome, cehalije, napose trodimenzionalni predmeti visoke spomeničke vrijednosti, kao što su naoružanje, vojna oprema, oruđa i sl. Dakle, svi predmeti materijalne kulture koji su u prošlosti pripadali istaknutoj povijesnoj ličnosti, uglednoj i zaslužnoj obitelji, određenoj stilskoj ili kronološkoj epohi, itd.

»Cilj odgoja i osnovnog obrazovanja jest formiranje svestrano razvijene socijalističke slobodne, revolucionarne, stvaralačke ličnosti, radne, kritičke, humane i samoupravljačke, ličnosti sposobne i odgovorne za izgradnju i obranu našeg socijalističkog samoupravnog društva.«⁶

»Cilj je usmjerenog obrazovanja odgajanje, obrazovanje i osposobljavanje omladine, radnih ljudi i građana za društveno koristan rad i samoupravljanje kao i stalno razvijanje njihovih radnih i samoupravljačkih sposobnosti, kulturnih potreba i socijalističke samoupravne svijesti.«⁷

Iz navedenih zakonskih formulacija nije teško zaključiti da je cjelokupna strategija odgoja i obrazovanja u našim uvjetima postavljena tako, da već danas, a još više sutra, škola neće biti jedino mjesto u kojem se ostvaruju ciljevi i zadaci našeg socijalističkog odgoja i obrazovanja. Tu su i brojni drugi odgojno-obrazovni utjecaji, počevši od porodice, radne i društveno-političke organizacije, socijalne sredine u užem i širem smislu riječi i sl.

Neosporno je da naše socijalističko društvo traži od odgajatelja da pri oblikovanju svestrano razvijene ličnosti vodi ravnomjernu brigu o pripremanju budućeg proizvođača, o odgoju budućeg društvenog samoupravljača, kao i formiranju svestrano razvijene kulturne ličnosti, sposobne za uočavanje, doživljavanje i valoriziranje pored ostalog kulturno-umjetničkih i povijesnih vrednota⁸. Iz takve pretpostavke proizilazi da je zadatak odgojno-obrazovnih institucija da u mladim ljudskim bićima razvijaju potrebu za konzumacijom elemenata duhovne produkcije i da ih osposobljavaju za samostalno zadovoljavanje takvih životnih sadržaja. Prevedeno na konkretan jezik, zadatak je suvremene škole, pored ostalog, da odgaja buduće posjetioce čitaonice, knjižnice, arhiva, galerije, muzeja, kino-dvorana, kazališta, koncertnih dvorana, sportskih igrališta, javnih tribina itd.

Nadalje, buduća škola bi trebala pa makar to bilo i u skromnim okvirima odgajati buduće producente kulturno-umjetničkih vrednota na području vokalne i razini amaterskog bavljenja jednom od brojnih oblasti ljudske znanosti ili pak na instrumentalne glazbe, likovnih umjetnosti i literature, amaterskih kazališta, na području aktivnog bavljenja nekom od sportskih disciplina.⁹

5. A. Stražev, Metodika nastave istorije, drugo izdanje, Zavod za izdavanje udžbenika Sarajevo, 1968, str. 206; A. A. Vagin — N. V. Speranskaja, Osnovno pitanje metodike nastave istorije, Zavod za izdavanje udžbenika Sarajevo, 1968, str. 194; Zlatibor Popović, Metodika nastave istorije, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije Beograd, 1971, str. 85.

6. Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju SR Hrvatske, zbirka pravnih propisa, Narodne Novine Zagreb, 1980, str. 6, čl. 3.

7. Zakon o usmjerenom obrazovanju SR Hrvatske, zbirka pravnih propisa, Narodne Novine, Zagreb, 1982, str. 9, čl. 2.

8. Ljubomir Krneta i dr, Pedagogija II, str. 294.

9. I s t o,

Valja imati na umu da je već današnja škola, kao odgojno-obrazovna ustanova po prirodi svoje društveno-političke i humanističke misije, kvalificirana i verificirana da u znatnoj mjeri ostvaruje navedene zadatke, u okviru svog primarnog pedagoškog cilja. Međutim, tek u prirodnoj suradnji sa ostalim stručnim, znanstvenim, društvenim i drugim izvanškolskim činionicima ona će uspješnije izvršiti postavljeni zadatak društva. U veoma značajne izvanškolske činioce, s velikim kulturno-povijesnim potencijalom za uspješno izvršenje odgojno-obrazovnih utjecaja, svakako su institucije kulture: arhivi, biblioteke, galerije, muzeji itd.

Dakle, u epohi permanentne deskolarizacije škole, skolariziranja izvanškolskih institucija, u konstalaciji optimalnih veza i odnosa, muzej se javlja u funkciji suradnika škole u ostvarivanju njenih primarnih zadataka, polazeći od sadržaja programskog jezgra izbornih nastavnih predmeta i slobodnih aktivnosti.¹⁰ S obzirom na veliki inventar zornih sredstava i potencijalnu mogućnost njihova korištenja u didaktičke svrhe, pored tradicionalno kulturne misije, muzej se u novim uvjetima pojavljuje kao ozbiljan partner suradnje u sferi suvremenog odgoja i obrazovanja.

»Muzejska djelatnost je cjeloviti radni proces, koji obuhvaća sistematsko sakupljanje, čuvanje, stručnu zaštitu, znanstvenu obradu i idejno-obrazovno prezentiranje pokretnih kulturnih dobara.«¹¹ Iz sadržaja navedene zakonske formulacije, društveno-političke i kulturne prakse u našoj zemlji, te preporuke ICOM-a, slijedi da su muzeji stručne, kulturno-znanstvene, istraživačke i didaktičke ustanove od posebnog društvenog interesa, čiji su zadaci višestruki i složeni.¹²

Imajući na umu navedenu okolnost, raznolikost i bogatstvo kulturno-povijesnog materijala u njegovom postavu i fundusu, moglo bi se reći da je muzej specifična institucija kulture u kojoj je ostvarena elementarna pretpostavka da se u njegovom prostoru, u prezentivne i edukativne svrhe maksimalno koriste zorna didaktička sredstva. U tom je neosporno njegov veliki izazov. Muzejski prostor je istovremeno optimalna mogućnost da se u potpunosti realizira jedan od fundamentalnih didaktičkih principa (princip individualizacije odgojno-obrazovnog rada), bez obzira kojoj se od postojećih metodičko-didaktičkih formi poslužio organizator i realizator nastavnog procesa. Taj momenat ga situira u izuzetnu pedagošku instituciju s atributom izvora znanja. I ne bez razloga, po načinu korištenja tog znanja i kulturnim potrebama suvremenog čovjeka, on postaje banka podataka, ljudska i kulturna riznica zavičaja.

»Reforma savremene škole zahteva ne samo da se ona veže za život neposredno putem obrade gradiva nego da se izade u život, da se učenici obogaćeni dodiranjem s realnim životom, ponovo vrate u učionicu da bi u njoj sredili utiske i sistematizirali stečena znanja.«¹³

Na osnovu navedene konstatacije proizilazi zaključak, da reforma suvremenog školskog obrazovanja nalaže pored ostalog i primjenu aktivnih metoda u nastavnom radu. Pogodno mjesto za realiziranje takvih metodičko-didaktičkih oblika su muzeji. Zorna nastava u muzeološkim uvjetima dolazi do svog punog izražaja. Nije ne-

10. Nedjeljko Kujundžić, Odgojna uloga muzeja, Zbornik radova sa savjetovanja pod naslovom »Uloga muzeja u reformiranju odgoja i obrazovanja«, koje je održano u organizaciji Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu 14. i 15. listopada 1980, Hrvatski školski muzej Zagreb, 1980, str. 23.

11. Zakon o muzejskoj djelatnosti SR Hrvatske, Narodne Novine, Zagreb, God. XXXIII, br. 12. od 28. ožujka 1977, str. 180, čl. 1.

12. ICOM-a (International Council of museums) osnovan 1946. godine u Parizu. Riječ je o međunarodnom udruženju muzeja koje djeluje u okviru UNESKA (Međunarodnog vijeća za kulturnu suradnju) kao integralni dio Organizacije ujedinjenih nacija.

13. Slobodan Đukić — Slobodan Rudić, Saradnja škole sa muzejima, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije Beograd, 1960, str. 23.

poznаницa da povijesno-dokumentarni materijal u funkciji muzejskih eksponata izaziva ljudsku znatiželju, budi viziju prošlosti, otkriva svijet nepoznanica, što osigurava trajnost stečenog znanja i konstantno tendira njegovom proširenju.

Živimo u zanimljivo vrijeme kad je nastavna tehnologija dobila pravo građanstva u odgojno-obrazovnom procesu. U brojnim socijalnim sredinama ostvareni su visoki pedagoški standardi, o kojima generacije prosvjetnih radnika unazad 35 godina nisu mogle ni sanjati. Stvarnost je da se nastava u brojnim odgojno-obrazovnim ustanovama odvija u kabinetima, specijaliziranim ili poluspecijaliziranim učionicama, u kojima se masovno koristi audio-vizuelna tehnika: epidijaskop, projektor, grafoskop, magnetofon, mini-responder, tzv. sistem zatvorene televizije, i druga tehnika.

Istovremeno, na žalost, još uvijek u velikom broju nastavnih predmeta i odgojno-obrazovnih institucija nedostaju elementarna učila, pa u edukaciji dominira verbalizam. Podsjećam da se njegove posljedice po učenike, buduće radnike, samoupravljače i graditelje boljih i naprednijih društveno-ekonomskih, političkih, privrednih i kulturnih odnosa u našoj zemlji trenutno teško mogu i sagledati u svom totalitetu.

Međutim, poznato je da čak i najopremljenije školske učionice nemaju tako veliki broj zbirki i atraktivnih eksponata spomeničke vrijednosti, kao što ih imaju muzeji. Stoga je realno očekivati da će muzejske prostorije (stalne i tematske ekspozicije) i dalje biti privlačna meta znatiželjnih učenika i nastavnika, radnih ljudi i građana.

Programska struktura nove osnovne škole i odgojno-obrazovnih institucija usmjerenog obrazovanja, suvremena pedagoško-didaktička teorija i praksa, poklanjaju veliku pažnju novim oblicima i metodama u odgojno-obrazovnom procesu. U takve oblike pored redovne nastave spadaju: dodatna i izborna nastava, slobodne aktivnosti, grupni rad, razni individualizirani oblici itd.¹⁴ U svim od navedenih oblika, muzej je pogodan ambijent u kojem se mogu realizirati takve metodičko-didaktičke forme. U svakom napose primjeru, element zornosti je u edukativnom fokusu, pa od njega u znatnoj mjeri ovisi uspjeh metodičke inovacije.

Ma koliko da se danas većina muzeja u našoj zemlji bore s objektivnim poteškoćama: nedostatak materijalno-financijskih sredstava, nedostatak kadrova i prostora, neorganizirana pedagoška služba, nedostatna audio-vizuelna tehnika, problem didaktičkog kutka, itd, posjeta učenika ovim ustanovama je doživljaj kojeg se oni rado sjećaju. Budući je svaka dobro isplanirana posjeta muzeju sračunata na postizanje odgojno-obrazovnih efekata, u skladu s takvim poimanjem, kulturni fundus ove ustanove postaje prilika i šansa za stjecanje i razumijevanje brojnih konkretnih predmeta i predodžbi.

I najzad, vezano za problem muzeološke prezentacije i edukacije, napose didaktičku kategoriju zornost, muzej je specifična stručna, znanstvena i odgojno-obrazovna ustanova koja u tom pogledu ima komparativne prednosti. Ove činjenice moraju biti svjesni predmetni nastavnici povijesti i muzejski kustosi.

14. Naša osnovna škola, odgojno-obrazovna struktura, drugo neizmijenjeno izdanje Zagreb, 1974, str. 327.

B) ISKUSTVA MUZEJA SLAVONIJE OSIJEK

Prije nego što se prijeđe na razmatranje konkretnog problema, vezano za iskustva ove ustanove s tematikom o kojoj se raspravlja u prvom poglavlju ovog rada, nužno je da se istaknu neki elementarni kronološki, strukturalni, kadrovski i tehnički podaci o ovoj instituciji. Prije svega, nepobitno je da je Muzej Slavonije jedan od najstarijih radnih organizacija kulture na području istočne Hrvatske. Osnovan je 1877. godine pod nazivom Muzej slobodnog i kraljevskog grada Osijeka. Između dva rata nosi ime Gradski muzej Osijek. Današnji naziv Muzej Slavonije dobio je nakon oslobođenja zemlje 1945. godine.¹⁵

Po svom karakteru Muzej Slavonije je radna organizacija kulture kompleksnog tipa, s odjelima: Arheološki, Historijski, Numizmatički, Etnografski, Umjetničkog obrta, Biblioteka s hemerotekom, Odjel narodnooslobodilačke borbe i dvije preparatorsko-restauratorske radionice, za metal i keramiku.

U Muzeju Slavonije trenutno radi 18 radnika, od kojih su 10 s visokom stručnom spremom, kustosi. Među njima su 4 viša kustosa i 3 magistra, od kojih su 2 magistra muzeoloških znanosti, voditelj Biblioteke sa hemerotekom i voditelj Odjela narodnooslobodilačke borbe.

Muzej Slavonije raspolaže grandioznim fondom kulturno-povijesnog materijala, od kojeg je veliki dio visoke spomeničke vrijednosti. Stalni postav od cca 900 m² smješten je u baroknoj zgradi na Partizanskom trgu 6 (Tvrđa). Riječ je o zgradi bivše komorske direkcije, gradskog magistrata i općinskog poglavarstva koja je izgrađena 1702. godine, pa je i sama u funkciji spomenika kulture prve kategorije.¹⁶

U svojoj organizacijskoj shemi Muzej Slavonije nema pedagošku službu, koja bi temeljitije pratila aktivnost na relaciji Muzej — odgojno-obrazovne i druge radne organizacije. Međutim, dva stručna radnika, etnolog i povijesničar za suvremeno razdoblje, pored svojih sektorskih zaduženja, ispoljavaju smisao i sklonost za ovaj značajan segment muzeološkog aktiviteta. Svojim neposrednim stručnim i znanstvenim angažiranjem na tom planu, skrenuli su pozornost odgojno-obrazovnih krugova sa šireg jugoslavenskog prostora, na edukativnu mogućnost i praksu ove i sličnih muzejskih institucija.¹⁷ Otuda su i nastali tako evidentni rezultati na planu uklapanja Muzeja Slavonije Osijek u praćenje suvremenih tokova u sferi reforme našeg odgoja i obrazovanja. Zahvaljujući toj okolnosti, suradnja Muzeja Slavonije i brojnih odgojno-obrazovnih radnih organizacija na području zajednice općina Osijek, pa i šire, dala je vrijedne rezultate. Dio njih se predstavlja u sadržaju ovog rada.

15. Danica Pinterović, O razvoju Osječkog muzeja, Osječki zbornik br. VI, izdanje Muzeja Slavonije Osijek, 1958, str. 7: u svojoj povijesti od 112 godina, Muzej Slavonije mijenjao je više građevinskih objekata i lokacija na području grada Osijeka. Na današnjoj lokaciji Partizanski trg 6, nalazi se odlukom Narodnog odbora grada Osijeka od 1945. godine.

16. Ive Mažuran, Urbanistički razvoj i spomenički značaj osječke Tvrđe, posebno izdanje »Revije«, časopisa za književnost, kulturu i društvena pitanja Osijeka, 1974, str. 14.

17. Navedeni su sudjelovali 16. siječnja 1986. godine u raspravi na temu »Suradnja škola i muzejskih radnih organizacija«, u okviru zimskog seminarara za nastavnike povijesti osnovnih i srednjih škola, koji je održan u Osijeku na Pedagoškom fakultetu u organizaciji muzeja Slavonije Osijek i Zavoda za prosvjetno-pedagošku službu za područje zajednica općina Osijek. Nadalje, sudjelovali su s referatima na XI kongresu Saveza muzejskih radnika Jugoslavije u Novom Sadu 26. i 27. listopada 1987. godine, koji su se odnosili na problem suradnje škola i muzeja.

U toku 1988. godine zapažena su četiri njihova rada iz ovog područja: Suradnja muzeja i osnovnih škola, Informatica muzeologica, br. 1—4, Muzejski dokumentacioni centar Zagreb, 1987, str. 31—33; Dokumentacijski i komunikacijski aspekti muzejske djelatnosti, Spone br. 31, izdanje Društva muzejskih radnika SAP Vojvodine Novi Sad, 1988, str. 45—50; Slavonski muzealci na XI kongresu Saveza društava muzejskih radnika Jugoslavije u Novom Sadu, 26. i 27. listopada 1987. godine, Glasnik slavonskih muzeja, glasilo Muzejskog društva Slavonije i Baranje, konzervatora i arhivista Slavonije, god. XXII—XXIII, br. 54, Gradski muzej Vukovar 1987/88, str. 13—16. i Kulturno-povijesna baština Slavonije i Baranje u funkciji interesa grupa mladih povijesničara, Život i škola, časopis za pedagoška i kulturno-prosvjetna pitanja br. 3, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu za područje zajednica općina Osijek, 1988, str. 269—285.

Pored evidencije, koju uredno i redovno vodimo o broju i vrsti muzejskih posjetilaca u toku godine, u suradnji sa Zavodom za prosvjetno-pedagošku službu za područje zajednice općina Osijek u toku školske godine 1986/87. proveli smo anketno istraživanje, koje pokazuje da su učenici od osnovnih škola do završnih odjeljenja institucija za usmjereno obrazovanje (preko 80 posto) najčešći posjetio- ci stalnih i povremenih (tematskih) muzeoloških ekspozicija.¹⁸

Ciljevi našeg istraživanja bli su sagledavanje i adekvatno valoriziranje postignutih razina međusobne suradnje škole i muzeja, u realiziranju sadržaja i zadataka nastave povijesti i drugih predmeta, čije korelacije obuhvata jedinstven ili srodan nastavni plan i program. Težište smo stavili na izučavanje i upoznavanje povijesti zavičaja, razmatranje puteva i načina za intenzivnije plansko korišćenje muzeološke građe, kao autentičnog i zornog didaktičkog sredstva u odgoju i obrazovanju. Realizirajući zadatke rukovodili smo se realnim potrebama većeg uključanja muzejskih institucija u adekvatne programe, ali istovremeno ukazivanjem odgojno-obrazovnim ustanovama na njihove neiskorištene mogućnosti. Naša inicijativa zasnivala se na suvremenim intencijama, sadržane u projekciji reforme školskog obrazovanja.

Problematika našeg istraživanja razmatrala je širi spektar relevantnih tema suradnje škola i muzeja, kao što su: preimućstva organizirane posjete muzeju, značaj učenja na povijesno-dokumentarnoj građi, pokretne (tematske) muzejske ekspozicije u školama, predavanje muzejskih kustosa u školskim učionicama i muzejskom prostoru, pomoć muzejskih stručnjaka u registriranju, valoriziranju, sređivanju, čuvanju, zaštiti i prezentiranju sadržaja školske zavičajne zbirke, učenici i predmetni nastavnici povijesti u ulozi suradnika muzeja itd.

Rezultati anketnog istraživanja pokazuju da su od 200 odgojno-obrazovnih ustanova na području slavonsko-baranjske regije, 169 ili 84,50 posto u toku školske godine 1986/87. posjetile jedan ili više muzeja.¹⁹ S manjim brojem odgovora na ovo pitanje bile su škole s područja koja u svom administrativno-upravnom, privrednom, političkom i kulturno-prosvjetnom središtu nisu imala zavičajni muzej, a to su općine Beli Manastir, Donji Miholjac i Orahovica. Iznenaduje da je veći dio učenika s tih općina u toku školske godine posjećivao jedan ili dva susjedna muzeja. U najčešćem broju slučajeva bili su to Zavičajni muzej Našice i Muzej Slavonije Orahovica.

Istraživanje je otkrilo mnoštvo manjkavosti i propusta, kako kod odgojno-obrazovnih ustanova (škola), tako i na strani radnih organizacija kulture — muzeja. Stvarnost je na žalost, da su posjete razrednih odjeljenja u toku godine u većini slučajeva bile neorganizirane, neplanske, nerijetko usputne ili slučajne.

Učenici su nakon obrađenih nekolicine tematskih cjelina, najčešće iz povijesti, zemljopisa, biologije, kulturne povijesti itd. pojedinačno ili grupno navraćali u muzej, upotpunjavali i sistematizirali stečena znanja iz povijesti zavičaja i na taj način dobivali potpuniju predstavu o njegovoj ulozi i doprinosu općekulturnom i povijesnom razvoju.

18. Anketirani predmetni nastavnici povijesti u organizaciji Muzeja Slavonije Osijek i savjetnika za povijest u Zavodu za prosvjetno-pedagošku službu za područje zajednica općina Osijek. Anketiranje se odnosilo na osnovne škole i centre usmjerenog obrazovanja, oko 200 odgojno-obrazovnih radnih organizacija.

19. U administrativno-upravnom i teritorijalnom smislu područje slavonsko-baranjske regije sačinjava 14 općina u okviru Zajednice općina Osijek, i to: Beli Manastir, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Nova Gradiška, Orahovica, Osijek, Podravska Slatina, Slavonski Brod, Slavonska Požega, Valpovo, Vinkovci, Vukovar i Županja.

Neosporno da je u navedenim primjerima veliko značenje imala percepcija izvornih dvo i trodimenzionalnih predmeta u funkciji muzejskih eksponata, upoznavanje mnoštva deponirane kulturno-povijesne građe spomeničke vrijednosti itd. U prvom i drugom slučaju riječ je o izuzetno značajnim dokumentarnim egzemplarima, predmetima spoznajnog karaktera, dostupni pojedincima i grupama koji na takav fundus imaju informativne, stručne ili neke druge pretenzije. Uz uobičajene didaktičke principe: sistematičnost i postupnost, svjesnu aktivnost itd, element zornosti je u ovom slučaju presudno utjecao da su zapažanja učenika ostala upečatljiva, percepcije intenzivne i dugotrajne, a reprodukcija stečenih znanja kvalitetna. Izvan svega značajno je što su učenici stekli potpuniju predstavu o muzejskim radnim organizacijama, kao riznicama kulturnog blaga, i došli do spoznaja da i sami individualno mogu navraćati u ove ustanove i dobivati stručne informacije. Ovaj momenat je sa aspekta pripremanja i osposobljavanja učenika za samoučenje i životnu spoznaju veoma značajno odgojno pitanje.

U cijeloj stvari pozornost privlače rezultati istraživanja koji govore, da dio škola iz objektivnih razloga (udaljenost muzeja, problem organiziranja nastave za izgubljene sate, prijevoz učenika itd.) nisu bili u toku školske godine niti u jednom od zavičajnih muzeja, već su svoje predstave o ovim ustanovama kulture i ulozi zavičaja u povijesti formirali na osnovu tradicionalnih saznanja.²⁰

U cilju potpunije predstave o rezultatima anketnog istraživanja, u odnosu na problem iskazane koristi, koju su učenici dobivali realizirajući odgojno-obrazovne zadatke u suradnji škole i muzejskih radnih organizacija, i onih škola u kojima su učenici mahom koristili tradicionalne izvore, predstavljamo u tabelarnom pregledu po redosljedu odgovora, navodeći usporedo broj odgovora jednih i drugih, njihove kvantitativne razlike, naznačene postotnim iznosima koje privlače pozornost. Za kontrolnu grupu u ovoj tabeli uzeli smo škole koje su redovno posjećivale muzeje, a pokusnu one koje su to činile povremeno ili nikako.²¹

Redni broj	OPIS NEPOSREDNE KORISTI SURADNJE ŠKOLA I MUZEJA	Broj odgovora			
		Grupa		Razlika u broju odgovora	%
		Kontrolna	Pokusna		
1.	Učenicima su shvatili da kulturno-povijesni fundus muzejskih radnih organizacija sadrži potencijalne odgojno-obrazovne mogućnosti koje su nedovoljno iskorištene.	80	58	22	16,92
2.	Upotunjeno je znanje o povijesnim pojavama, događajima i ličnostima te ulozu zavičaja u povijesti.	87	68	19	14,62
3.	Učenicima su stekli potpuniju predstavu o sadržaju i namjeni kulturno-povijesnog materijala u muzejskom postavu i fundusu.	84	40	44	33,84

20. Istraživanje proveli školske godine 1987/88. Muzej Slavonije Osijek i Prosvjetno-pedagoška služba za područje zajednice općina Osijek. Anketom obuhvaćeno 94 odgojno-obrazovne radne organizacije (86 osnovnih škola i 8 centara za usmjereno obrazovanje) sa zadatkom uvida u problematiku rada mladih povijesničara. Opširnije o tome vidi rad Živka Sekulića pod naslovom »Iskustva slavonskih muzeja u praćenju i valoriziranju rada grupa naprednih učenika (mladi povijesničari)«, Spone br. 30, časopis Društva muzejskih radnika SAP Vojvodine Novi Sad, 1988, str. 158—167. i rad od istog autora pod naslovom »Kulturno-povijesna baština Slavonije i Baranje u funkciji interesa grupe mladih povijesničara«, Život i škola, časopis za pedagoška i kulturno-prosvjetna pitanja br. 3, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu za područje zajednice općina Osijek, 1988, str. 269—285.

21. Anketni upitnici za nastavnike povijesti osnovnih i srednjih škola, pripremili: mr. Antun Poličić, prosvjetni savjetnik za povijest i geografiju u Zavodu za prosvjetno-pedagošku službu za područje zajednice općina Osijek i mr. Živko Sekulić, viši kustos u Muzeju Slavonije Osijek, Zavod za PPS i Muzej Slavonije Osijek, lipnja 1987.

4.	Bolje i potpunije su shvatili odgojno-obrazovnu vrijednost pokretnih spomenika kulture, napose njihovu ulogu u izučavanju i upoznavanju povijesti zavičaja.	70	45	25	19,23
5.	Upoznali su način čuvanja, korišćenja, zaštitu, stručnu i znanstvenu obradu i prezentaciju povijesno-dokumentarnog materijala spomeničke vrijednosti.	59	39	20	15,38
Ukupno (1—5):		380	250	130	100,00

Tabelarni podaci potvrđuju da su učenici kontrolne grupe (škole koje su organizirano dolazile u muzej, čije su posjete ovoj ustanovi planirane i programirane) imali su neuporedivo veći broj odgovora na postavljena pitanja; ili pak obratno, odgovori učenika pokusne grupe (škole koje su povremeno, neplanirano ili uopće nisu posjećivale muzej) u prosjeku su imale 34,21 posto manji broj odgovora na postavljena pitanja u anketi. Što se tiče analize, redosljeda pojedinačnih odgovora, kvantitativni pokazatelji su na tabelarnom primjeru toliko naglašeni i evidentni, da se organizatori odgojno-obrazovnog procesa moraju zamisliti pred zadatkom koji im predstoji u buduću, u odnosu na problem otklanjanja postojećih dispariteta u sadržaju i kvaliteti navedenih odgovora. Podsjećam da značenje odgovora nije samo u kvantitativnim razlikama. Daleko su značajniji odgojno-obrazovni efekti, pa se njihovom cilju očigledno moraju podrediti i neke suvremene didaktično-metodičke i muzeološke intencije i stremljenja.

Nije zanemarljivo pitanje praktične koristi koju su u podjednakoj mjeri ozbiljno shvatili učenici i predmetni nastavnici, voditelji odjeljenja pri posjećivanju institucija kulture — muzeja.²² Ako se pritom pođe od realne pretpostavke, da je odgojno-obrazovna funkcija škole primarna, da je to, premda u manjem dijelu, i svaka od institucija kulture pa i muzej, da je njihov zajednički zadatak upućivanje u problem učenika, mladih istraživača i sakupljača i njihovo upoznavanje dokumentarnih vrela na primjeru muzeološke građe, radi potpunijeg stjecanja životnih i kulturno-povijesnih spoznaja, dobiva se potpunija predstava o karakteru i smislu potrebe daleko veće koordinacije aktivnosti na ovom planu.

Predmetni nastavnici povijesti u osnovnim školama i centrima za usmjereno obrazovanje na području Slavonije i Baranje, u velikom postotku iskazali su neposrednu korist koju su imali njihovi učenici od posjete muzeju. Popunjavajući anketni upitnik, mnogi od njih izrazili su želju da se suradnja škola i muzeja ubuduće odvija konkretnije i intenzivnije, predlažući i nove, kvalitetne organizacijske i metodološke forme.²³

Analiza sadržaja tabelarnog pregleda ukazuje na preimućstva zorne nastave u muzejskom prostoru, kako u informativno-perceptivnom, tako interpretivno-reproduktivnom i emotivno-spoznajnom smislu. Na primjeru izučavanja i upoznavanja povijesti zavičaja po osnovi dokumentarnih izvora (muzeološki materijal) uz prim-

22. Učenici su neosporno nakon posjete muzeju lakše pratili nastavni plan i program, te imali potpuniju predstavu o ulozi i zadacima ove veoma značajne institucije kulture u svom zavičaju. S druge strane, suhoparni verbalizam koji je tradicionalno dominirao u nastavi povijesti, zahvaljujući učenju na spomeničkom materijalu kao zornom sredstvu, imao je pozitivan odraz na razinu usvojenog znanja iz ovog predmeta, pa je samim tim olakšavao rad predmetnim nastavnicima u realiziranju odgojno-obrazovnih zadataka iz ove oblasti.

23. Programiranje rada grupa mladih povijesničara (pripremio: mr. A. Poličić, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu za područje zajednice općina Osijek; Analiza anketnog upitnika za predmetne nastavnike povijesti, pripremili: mr. A. Poličić, prosvjetni savjetnik za povijest u Zavodu za PPS Osijek i mr. Živko Sekulić, viši kustos u Muzeju Slavonije Osijek, lipnja 1987. godine; Spone, br. 30, Društvo muzejskih radnika SAP Vojvodine Novi Sad, 1987, str. 158.

jenu aktivnih metoda u nastavnom radu, pri čemu je element zornosti bio nezaobilazan pojam u ravnopravnom tretmanu ostalih didaktičkih formi, u prisnoj suradnji predmetnih nastavnika povijesti osnovnih i srednjih škola i muzejskih kustosa, proizlazi opća konstatacija da škole i muzeji na području Slavonije i Baranje u proteklom razdoblju, uspješno slijede tokove reforme suvremenog školskog obrazovanja.

S obzirom na dužu muzeološku tradiciju u Osijeku, bogatiji kulturno-povijesni fundus, brojniji stručno-znanstveni i kadrovski sastav, Muzej Slavonije po svojoj dosadašnjoj aktivnosti prednjači na ovom planu, u odnosu na ostale institucije kulture na području zajednice općina Osijek.²⁴ Polazeći od realne činjenice da su ostvareni početni solidni rezultati suradnje na tom polju, bila bi uistinu šteta da se ostane na dostignutoj razini izbalansirane horizontale, bez stvarne želje i potrebe da se od postojećeg ide dalje.

Obostrano iskustvo radnih organizacija u oblasti odgoja i obrazovanja (škole) i institucija kulture (muzeji), njihova istrajnost i predanost tako odgovornom društvenom zadatku, garancija su da će se s obostranom i veoma korisnom dosadašnjom praksom ubuduće nastaviti, s uvažavanjem njihovih specifičnosti i programske različitosti. Odsustvo koordinacije i studijskog rada na ovom planu, vodilo bi daljnju reformu suvremenog školskog obrazovanja zaobilaznim pravcima u bespuće, a posljedice bi bile pogubne za brojne generacije učenika, koji se duhovno i fizički formiraju u okviru našeg institucionalnog odgoja.

Zorna edukacija vuče korijene iz antičkih vremena (Aristotel). Aktualna je napose u epohi humanizma i renesanse. Veliki češki filozof i pedagog Jan Amos Komensky izraziti je njen zagovornik, Građanski pedagoški teoretičari XVIII i XIX stoljeća pridaju joj značenje. Suvremeni pedagozi, kao protivnici verbalizma u nastavi, pokušavaju pronaći rješenje između zornosti koja je svojevremeno bila jedini cilj, i potrebe odvijanja zorne nastave u optimalnim didaktičkim uvjetima. Njihov stav je da brojne pedagoške situacije nedozvoljavaju neposredno promatranje predmeta i pojava, pogotovo onih koji su prostorno i vremenski udaljeni. Značajna je i konstatacija da brojni nastavnici praktičari zastranjuju u gomilanju zornih didaktičkih sredstava, što za posljedicu ima hipertrofiju zornosti s negativnim pedagoškim prizvukom.

Na osnovu izloženog moglo bi se zaključiti da se u prošlosti pretjerivalo s favoriziranjem principa zornosti u nastavnom radu. Neosporno da je takva praksa išla na uštrb ostalih didaktičko-metodičkih oblika u edukaciji. Činjenica je da neki pedagozi empiričari olako zaboravljaju klasičnu maksimu »Viva vox docet« (»Živa riječ poučava«), koja ukazuje na značaj verbalnih i drugih nastavnih metoda i didaktičkih principa u odgojno-obrazovnoj praksi. Podsjetimo da su oni zbog svoje aktualnosti i polivalentnosti adekvatna rješenja i kad je riječ o edukaciji u muzeološkim uvjetima.

24. Predstavnici Muzeja Slavonije Osijek su u minulom razdoblju redovno sudjelovali na seminarima predmetnih nastavnika povijesti, koje su održavani u organizaciji Zavoda za PPS zajednice općina Osijek. Na početku školske godine 1985/86. u prostorijama Muzeja Slavonije Osijek, Partizanski trg 6, održan je zajednički sastanak direktora i pedagoga osnovnih škola s područja Osijeka i stručnih radnika Muzeja, na kojem se razmatrala aktualna problematika suradnje škola i muzeja.

U toku školske godine veći dio učeničkih grupa navraća u Muzej Slavonije po specijalnom zadatku, izučavanje i upoznavanje nekog konkretnog problema iz zavičajne povijesti, sugestije muzejskih kustosa za materialne radove učenika, izložbe i predavanja u školskim učionicama, davanje uputstava za kompletiranje i održavanje školskih zbirki itd.

Slijedeći tokove reforme suvremenog školskog obrazovanja, muzej postaje aktivan društveni, kulturni i odgojno-obrazovni činilac. Takoreći do jučer malo zapažena institucija kulture u svojoj socijalnoj sredini (osim pojedinaca koji su imali stručne i znanstvene pretenzije na njegov fundus), u evoluciji suvremenih društveno-ekonomskih političkih i kulturnih odosa, muzej sve više postaje otvorena ustanova izrazite humanističke orijentacije, kulturni hram, naprosto učilište.

Zbog prirode kulturno-povijesne građe koju istražuje, sakuplja, stručno i znanstveno obrađuje, čuva, obavlja njenu zaštitu, idejnu prezentaciju i publiciranje, lokacije ove ustanove kulture u građevinskim objektima spomeničke vrijednosti, društvene uloge koja joj je povjerena u smislu naših ustavnih i zakonskih propisa i preporuka ICOMA-a, muzej postaje važan činilac u realiziranju strateških ciljeva i zadataka našeg društva, sudionik u odgoju i obrazovanju svestrano razvijene socijalističke ličnosti. I ne bez razloga, zorna nastava na muzeološkom materijalu, u muzejskom ambijentu izaziva kvalitetno sadržajne odgojno-obrazovne i emotivne efekte. U tom pogledu skoro da i nema institucije koja bi se mogla uspoređivati s muzejom.

U dugoj i bogatoj tradiciji postojanja i djelovanja, s najvećim kulturno-povijesnim fundusom i kadrovskim potencijalom na području istočne Hrvatske, Muzej Slavonije u Osijeku sve više postaje respektivan društveni i kulturni činilac. U različitim oblicima stručno-znanstvenog, muzeološkog i pedagoško-didaktičkog rada, element zornosti prisutan je u brojnim segmentima njegova djelovanja.

M. A. Živko Sekulić

ELEMENT DER ANSCHAULICHKEIT IN DER MUSEALEN PRÄSENTATION UND EDUKATION

Zusammenfassung

Von der Realität ausgehend, daß die Institutionen der Kultur (Archive, Bibliotheken, Museen etc.) in unserem Lande in der Zeit des Transformierens der modernen Schulausbildung einen Teil der Anstrengungen in der Edukation der Gesellschaft übernommen haben, als auch der Umstand, daß jeder organisierte Besuch im Museum eine Lehrsituation ist, bleibt der logische Schluß, daß des Element der Anschaulichkeit als didaktische Kategorie in musealen Bedingungen sehr anwesend ist.

Am Beispiel der Beobachtung der Vertrautmachung und des Erforschens der Geschichte durch das Prisma der relevanten Dokumentanquellen, die im musealen Fundus und der Exposition enthalten sind, der Erfahrung der Fachleute des Museums Slavoniens Osijek und der Geschichtslehrer auf dem Gebiet der Region Slavoniens und Baranjas, Sozialistische Republik Kroatien (Jugoslawien), nach der durchgeführten Umfrage in 94 Volksschulen und 8 Zentren für Richtungsausbildung) im Laufe 1987, die Aktivität der Schüler beobachtend, die die Heimatmuseen besuchten und die ihre Vorstellungen über diesen Begriff aufgrund der Erwerbung der Kenntnisse aus der Literatur und anderen sekundären Quellen formierten, wird festgestellt, daß die Antworten derjenigen Schüler, die ihre Erkenntnisse über das angeführte Problem in der anschaulichen Edukation bekamen, indem sie auf dem geschichtlich-dokumentarischen Material des Denkmalwertes und der musealen Exposition lernen, weit vollständiger sind.